

Kulturvärden i Sundbyvik

Landskapsbild

Sundbyvik är beläget vid Hemfjärden, Hjälmarens, strax öster om de tätbebyggda delarna av Ekeby-Almby. Söder om Gamla Hjälmarevägen finns skogsområden och närmare Hjälmarens öppnar landskapet också upp sig med åkermark och mindre beteshagar. Växtligheten utgörs av blandskog med löv- och barrträd, men mot norr dominerar lövskogen för att söderut övergå i skog dominerad av barrträd. Områdets karaktär är lantlig, med enskilt liggande gårdar och torpmiljöer. Vid Sundbyvik ligger flera bostadshus från 1900-talet längs med Hjälmarens. Delar av dem uppfördes som sommarvillor vid 1900-talets början. Längre österut finns en större gårdsmiljö med tillhörande ekonomibyggnader och odlingsmarker. Bebyggelsen kring Sundbyvik är främst placerad på norra sidan intill Sundbyviksvägen på stora tomter med mycket grönska och träd. Byggnaderna har individuell utformning, men karaktäriseras av traditionella volymer och material. Sadeltak klädda med plåt eller rött tegel samt fasader med träpanel eller puts är dominerande.

Historik

Huvudbyggnaden vid Sundbyvik uppfördes troligen under 1910-talet som sommarvilla för källarmästaren på Stora Hotellet i Örebro, Frans Johansson. Omkring 1920 såldes sommarvillan vidare till grosshandlaren och skofabrikören Ernst Åqvist. Under 1910-talet hade Åqvist flyttat sin verksamhet för skotillverkning från Sundbyberg till Örebro. Skofabriken Oscaria växte sedan snabbt under 1900-talets första årtionden. Familjen Åqvist använde sommarhuset endast under några års tid för egen del. Ernst Åqvist var mån om personalen på Oscaria och arbetade tidigt med personalvård. Han lät bland annat bygga personalbostäder och anställde även en "fabrikssystem". I och med att hans barn blev äldre hade familjen inte samma behov av sommarhuset som därför skänktes till Oscarias personal 1929. Byggnaden användes av personalen både för att övernatta och som en plats de gjorde dagsutflykter till med cykel för att sola och bada. Under andra världskriget användes huset i stället som bostad för finska barn. Under 1950-talet fick byggnaden nya ägare och byggdes om till ett vilo- och rekreationshem för personer med neurologiska funktionsnedsättningar, bland annat för MS-sjuka. Verksamheten utökades under 1960- och 1970-talet då flera nya byggnader uppfördes kring det tidigare sommarhuset, bland annat för boenderum, personalutrymmen samt sjukgymnastik i både gymnastiksal och simbassäng. I huvudbyggnadens bottenvåning inrymdes storkök och matsal. Anläggningen kom senare att användas som folkhögskola och under en kortare period som behandlingshem för ungdomar 2010-talet. Under en kort period kring 2022 användes anläggningen som boende för flyktingar från Ukraina.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Det före detta sommarhuset i Sundbyvik bedöms utgöra en särskilt värdefull byggnad enligt plan- och bygglagen 8 kap 13§. Byggnaden i stora drag en välbevarad karaktär från tiden den uppfördes kring 1920. Byggnadens tidigare användning som sommarhem till Oscarias personal och senare för vårdändamål, skolverksamhet samt flyktingboende förstärker byggnadens kulturvärden.

Foto, troligen omkring 1920 på källarmästare Frans Johansson m.fl. vid sin sommarvilla. På bilden syns också anlagda grusgångar och planteringar som markerar byggnadens huvudfasad. Mot vägen avgränsas gården av ett målat trästaket. Fotograf: Samuel Lindskog. Bildkälla: Örebro Läns Museum

Karaktärsdrag på platsen och i bebyggelsen

Huvudbyggnaden inom Sundbyvik är uppförd i två våningar med brutet sadeltak med avvalmade gavelspetsar. Fasaderna var ursprungligen klädda med liggande mörk träpanel, troligtvis faluröd, och taket täcktes med tvåkupigt lertegel. Fönstren var utformade som korspostfönster med småspröjsade fönsterpartier i anslutning till entrén på västra gaveln. Entrédörr, fönster, fönsteromfattningar, knutbrädor, trappräcken och vindskivor var i vitmålat trä. Södra fasaden karaktäriseras av en bred centralt placerad frontespis med brutet sadeltak och ett burspråk med ovanpåliggande balkong. Frontespisen dekorerades av tre mindre runda fönster, så kallat oxöga. Skorstenen är av murat tegel med dekoration av ljus puts. Byggnadsstilen som benämns nationalromantik har drag hämtade från traditionell lantlig bebyggelse och villaarkitekturen som var vanlig i Sverige under 1910- och 1920-talet.

Den stora tomten sluttar ner mot Hjälmaran och huvudbyggnaden ligger på tomtens högsta del. På tomten finns flera äldre uppväxta lövträd och flera fruktträd.

Sundbyvik från norr med huvudbyggnaden mitt i bilden och de lägre vårdbyggnaderna intill.

Intill huvudbyggnaden ligger de modernare byggnader som uppfördes för vårdverksamheten under 1960- och 1970-talet. Dessa byggnader är underordnade huvudbyggnaden i utformning och i höjd, även om de upptar större ytor. Byggnaderna följer flera av huvudbyggnadens karaktärsdrag med faluröda träfasader med vita detaljer samt sadeltak eller valmade tak täckta med röda takpannor. Delar av byggnaderna är uppförda med källare i souterräng, så att de följer den sluttande tomten.

Vårdbyggnaden på östra sidan av gården

På den nordöstra delen av fastigheten, närmast Hjälmarens finns ytterligare en mindre byggnad i ett plan som troligen är samtida med huvudbyggnaden. Byggnaden har ett valmat tak täckt med tvåkupigt tegel och fasader klädda med faluröd locklistpanel. Fönstren är vitmålade träfönster med spröjs.

Mindre bostadshus (?) och förråd på nordöstra sidan av gården

Förändringar av huvudbyggnaden

I stora drag har byggnaden kvar sin ursprungliga karaktär, men flera mindre ändringar har gjorts över tid. På västra gaveln har en tillbyggnad i en våning uppförts. Tillbyggnaden har karaktären av en inglasad veranda där också en ny huvudentré finns. Byggnaden har delvis tilläggsisolerats utvändigt och fasaderna har klätts med stående panel i stället för den ursprungliga liggande. Balkongen och frontespisens små rundade fönster har tagits bort. I övrigt är många av byggnadens äldre träfönster bevarade.

Interiöra kulturvärden

I det före detta sommarhuset finns många välbevarade detaljer från tiden då huset uppfördes, framför allt på övervåningen, i trapphallen och västra delen av bottenvåningen, intill den tillbyggda inglasade verandan. Många snickerier som innerdörrar, golv- och taklistor, dörr- och fönsterfoder finns bevarade och bidrar till byggnadens karaktär och kvaliteter. Fyra kakelugnar i utföranden som var vanliga vid 1900-talets början finns bevarade, en på bottenvåningen och tre på övervåningen.

Kakelugn på bottenvåningen

En av två liknande kakelugnar på våning två

Innerdörr på bottenvåningen mot trapphallen

Kakelugn på våning två

Innerdörr på våning två

Garderobsdörr på våning två

Rekommendationer inför fortsatt planering, för att bibehålla platsens kulturvärden:

- Huvudbyggnaden inom Sundbyvik bör fortsatt vara dominerande på platsen.
- Huvudbyggnaden och det mindre äldre bostadshuset/komplementbyggnaden bör bevaras.
- Huvudbyggnaden bör förses med lämpliga skydds- och varsamhetsbestämmelser: Takformen, taktäckningsmaterialet, den faluröda träpanelen samt de ursprungliga fönstren är viktiga för byggnadens karaktär exteriört.
- Ny bebyggelse bör utformas med hänsyn till den befintliga. Sadeltak och fasader med träpanel är det vanligaste i närområdet.
- Hänsyn behöver tas till befintlig vegetation och till den sluttande terrängen mot Hjälmarén.
- Nya tomter för bostadsbebyggelse planeras söder om befintlig bebyggelse inom Sundbyvik. Troligen kommer denna bebyggelsestruktur att vara mycket tätare än den befintliga, där stora tomter med mycket grönska dominerar. De nya tomterna hamnar också i ett öppet läge i landskapet. Gruppbyggd bebyggelse med enhetlig gestaltning kan vara positivt för att den nya bebyggelsen ska inordna sig i landskapsbilden på ett bra sätt.

Kicki Söderback
stadsbyggnadsantikvarie